

NAPLÓ

A MEGRAGADOTT PILLANAT

Az epika, a regény vagy az elbeszélés rendszerint a folyamat rajzát adja, hol előbbre, hol hátrább haladva az időben, a hősök életének, gondolkodásának ismertetésével, lehetőleg a teljességre törekedve. A költő azonban üstökön ragadhatja a pillanatot. Az ihlet egyetlen, forró percét. Ekkor tör felszínre a vers, hírt hozva alkotója belső életéről, gondjairól és örömeiről.

Hajnal Anna a szomorúság naplóját írja új kötetében.(1.) Pedig nemzedékéből talán senki sem kezdte pályáját olyan harmonikusan kiegyensúlyozott versekkel, mint ő. Pásztorok, mosolygó félistenek szökelltek kertjeiben, mezőin, s a táj fölött szárnyalt a csodálatosan szép, távoli fuvolaszó. S most hirtelen minden elsötétedett. A természet gyászolni kezdett — ennek is megvan az antik hagyománya, a többi között éppen Vergilius eklogáiban, melyek a pályakezdő Hajnal Annára vitathatatlannal hatással voltak —, az imént még az öröm himnuszát zengő fanfárok hirtelen temetési gyászzenét fújnak. A költő maga is tudatában van az iszonyú változásnak. „A félelmes és hatalmas időben lakók végtelenségében osztozik”, s aki hajdan, ifjan „kis kék madárka volt”, „megöregedvén fél”. Versei most is telve vannak az antik költészet jelképeivel, most is megszólítja az isteneket, elbeszélget velük, de ők sem tudnak segíteni gyászában. Mert elszólította mellőle férjét a halál, bezárultak mögötte az Alvilág felnyithatatlanul súlyos kapui, végérvényesen elszakadt életének Ariadne-fonala. Ez az iszonyú élmény, a magány és az árvaság kínja változtatta meg látásmódját, ez telítette a fájdalom hangjával verseit, ez hozza felszínre belőlük újra meg újra a gyász jelképeit. A hajdan oly fényes könnyedséggel szökellő, suhanó vers elnehezedik, a mézédés mondatok kiszáradnak, egyre több bennük a kihagyás, a vágás, az elhallgatás, mely mind azt bizonyítja, hogy ezt az élményt végérvényesen soha nem lehet feldolgozni.

Ily súlyos megrázkódtatás után újra kell tájékozódnia a világban. Költésze-

tében új témák bukkannak a felszínre: a világegyetem örökös körforgásának titkait igyekeznek kifürkészni, s az idő különböző rétegeibe próbál behatolni. Mindezt azonban nem látványosan teszi. Nem a súlyemelő erőfeszítésével, hanem magától értetődő könnyedséggel. Aki az imént még a napfűrdött mezőket járta, most egyetlen szárnycsapással kiúszik a világegyetembe, hogy onnan felülről nézze a dolgokat, hogy ott kerüljön az élet lényegének közelségébe. S mert ilyen őszinte gyásszal keresi az elveszített kedvest, mert van kitarása, hogy Orpheus módjára az Alvilág gyötrelmei közé is leszálljon, elnyeri jutalmát, a *Különös városrészben* sikerül olyan látomást teremtenie, melyben szintetizálni tudja mindazt, amit egyszer már elveszítettnek hitt. Ez a vers a magyar elégikus líra egyik csúcsteljesítménye, s benne gyász, fájdalom és könnyes mosoly elegyében fénylik föl a megnyugvás és belső béke pillanata.

„Éppen ez” — mondja kicsit ironikusan, kicsit kihívóan új kötete(2.) címében *Somlyó György*. Nem az előző perc a fontos és nem is a következő. Ez a mostani. Nem a gondolat folyamata, az érzések és érzelmek hálózata most a kifejezendő költői feladata, hanem az a töredék-ézés, látomás-szelet, melyet ez az egyetlen pillanat hoz a felszínre. Nem hagyja nyomtalanul elröpülni a múlt időt. Egy perc, egyetlen pillanat ereiég megállítja, megragadja a világegyetem kerekét, s papírra veti futó érzéseit:

ITT	EZT	ÍGY	MOST
nem az emlékeimet		a gondolataimat	
a sejtelmeimet		a képzeleimet	
a képzettársításaimat			
a társított képzeleimet			
a reményeim		az esélyeim	
a megbánásaimat		a vágyaimat	
nem négy százmillió év		kódjait	
a sejtjeimben			
nem is e pillanat egyszeri mutációját			
az agyamban			
csak EZT			
ahogy csorgatott ezüst felhők között			
durva aranyrögökből egyszerre			
kerek érmévé veretik a hajnali Nap			

(1.) Hajnal Anna: *Elhiszed nekem?* (Magvető, 1976)

(2.) Somlyó György: *Epp ez* (Magvető, 1976)

és kifogyhatatlanul önmagára váltja magát
 a belenéző szem jutalmaként
 mert senki más nem látta
 és soha senki sem fogja látni többé
 MOST IGY EZT ITT
 („Happening”)

Az emberi gondolkodás ősrétegeiig és le.
 „Panta rhei” — mondotta az epheszoszi
 Hérakleitosz (vagy ha nem ő mondta is,
 de neki tulajdonítják) —, azaz: minden
 változik. Nem léphetünk kétszer ugyan-
 abba a folyóba. „Kétféle” jelenidőben
 élünk — mondja Somlyó, „ami volt — s
 már nincs — az többé sosem lesz — de
 mindig van”. S egy másik, ugyancsak
 aforisztikus tömörségű gondolata (érde-
 kes, a régi görög bölcselőknek tulajdo-
 nított eszmetörédek egyancsak aforisz-
 tikusak): „a semmivel mondani el —
 mindent amit el szeretnék mondani”.

Egyszerre költészet hát és filozófia az
 Épp ez versanyaga. Nyomon követhetjük
 benne, ahogy az egymásnak tofuló gondo-
 latok hirtelen megszületnek, tanúi lehe-
 tünk annak a nagyszerű kísérletnek,
 ahogy az emberiség művészetörténeté-
 nek nagy alkotásait a maga eszközeivel
 megpróbálja újratertelni, interpretálni,
 hogy

... szemünk előtt fakadjon föl a mondat
 amelynek nem volt soha kezdete
 a mondat mely mindig befejezetlen
 (Még egy talizmán Déry)

Hogy mennyire a kollektív emberiség ő-
 s-élményéig és le, azt talán a „tenger” va-
 lóságának és jelképének szüntelen jelen-
 léte bizonyíthatja s a költő a maga esz-
 közeivel, a szóval és a ritmussal fejezi
 ki a művészi teremtésnek ugyanazt a
 pillanatát, amit a zene a hangok segít-
 ségével idéz:

tenger mondom mert nem tudok mást
 mondat
 tenger mondom s bennem is kezdenek
 mondat
 (mit is?)
 buzogni? hömpölyögni? zúgni? döngeni?
 a hullámok jambikus trimétereit
 a jambikus triméterek hullámai
 (Partravctve)

Voltaképpen a folytonosságnak, a kezdet
 és vég nélküiségnek vagyunk a pilla-
 natnyi részesei — mondja Somlyó
 György —, s ezért e folytonosság érzé-
 keltetésére is kísérletet tesz, amikor „re-
 gényrészleteket” ír, epikus szélességgel

(3.) Pilinszky János: Kráter (Szépirodalmi, 1976)

és hömpölygéssel teremt képeket. De azt
 is érzékelteti, hogy a nagy egész fényé-
 ben mindez csak játék. Maga a költé-
 szet is játék. A költészet eszközei is azok.
 Így jönnek létre játékos stílusparódiái, az
 egyszeri pillanatot esetlegességének bravú-
 ros termékei, vagy azok a beleérzések,
 melyek a modern avantgard szövegkísér-
 leteire emlékeztetnek leginkább.

Persze éppen ebben vagy éppen abban
 a pillanatban vannak véresen komoly
 dolgok is. Ilyenkor a költő egyetlen
 mozdulattal, talán éppen egyetlen pilla-
 natra csak, de megállítja a végtelen
 mozgást, s feljegyzni mementóját, hogy
 éltek itt emberek, akik a szépséget és
 az emberi teljességet igyekeztek szolgál-
 ni a maguk esendő emberségével.

Kezdetben volt a magány és az iszo-
 nyat. A számkivetettség. A „csillagháló-
 ban” hányódó halak. Aztán az emlék
 foszforeszkálása. A váratlanul felizzó ké-
 pek, s az „üres árok”, amelyben azért
 ott „csorog” a végtelen történelem fé-
 lelmes valósága. Majd a bárány végtelen
 békéje és alázata, aki e megromlott vi-
 lágon széttekintve lassú mozdulattal fel-
 üti az ítélet nagy könyvét. Körülötte
 Dosztojevszkij esett hősei toporognak, s
 várják az ígét. S aki még tovább me-
 részkedik, hirtelen szembetalálja magát
 a kietlen, sötét torkú kráterrel. A végső
 elmúlás jelképe volna ez? Vagy a mé-
 lyén ott fortyog a láva, mely egy vá-
 ratlan pillanatban újra a felszínre tör
 és a tűz fényével borít be mindent?
 Erre a kérdésre ma még aligha vála-
 szolhatunk Pilinszky János új köteté-
 nek(3.) ismeretében. Ő maga sem vála-
 szol:

Tíz ujjam van. Hajam. Fejem.
 Egyhelyben állok.
 De csurom vér és forog a korong,
 és nincs világ és nincs megállás.

(Summa)

Ennek a néhány új versnek alapélménye:
 a hiány. Most nem azt fejezi ki Pilinsz-
 ky János, ami van, hanem a „nincs”
 kínzó realitását igyekszik kiírni magá-
 ból. Nem hinném, hogy ez a gesztusa
 azt jelezné, hogy kihűlt és kiüresedett
 a kráter, melyből versei fakadnak föl.
 Az újratekzés, az új indulás mozdulata
 ez, melyet a költő így fogalmaz meg az
 Egy lírikus naplójából egyik új részle-
 tében: „A nagy művész legfőbb feladata,
 hogy újra és újra semmit se tudjon.
 Csak akkor képes megismételni azt a
 rendkívüli monológot, amit a csecsemő

folytat egy-egy különálló tárggyal az összefüggések mindennemű könnyítése nélkül." És egy másik nagyon fontos, sokat eláruló vallomás ugyanilyen: „Egy gyerek monológja a világ szüntelen keletkezésével érintkezik”.

A *Kráter* kisszámú új versében is a gyermek csodálkozik rá a világra és a nagyon nagy művész készülődik újat mondani. Alapélménye most is a szenvedés és kiszolgáltatottság. De hisz szenvedés nélkül nincs megváltás sem! Ahogy Simone Weil írja — akihez aligha véletlenül tér vissza Pilinszky újra meg újra —: „Vér a havon. Bűn és ártatlanság. Hogy maga a bűn is megtisztuljon. Nem tisztulhat meg, egyedül a szenvedéstől, méghozzá egy ártatlan szenvedésétől. Az ártatlanok szenvedése a legnagyobb vétekre is a megváltás fényét árasztja.”

A készülődés, új ország teremtésének lázas dokumentumai ezek a versek. Körülöttük alaktalanul gomolyog a világ, s hogy megváltásukat kiküzdjék, szüntelenül szenvednek és hagymázos álmaikkal birkóznak az ártatlanok:

A távcsőben lovasroham.
Porzók, bibék a nagyító alatt.
De a szememben sárga arc
és zuhanás a fölpolcozott ágyon,
mivel embernek lenni, annyi, mint
poklokra csavart pupillával nézni.

(Pupilla)

Van, lehet, megadatik a menekvés? A magányos, kiszolgáltatott ember mindenestre útnak indul. Hogy valóban a „szabadulás” útja ez, ki tudja? De már összepakolta holmiját, s amint a kiüresített szobában még egyszer szétnéz, fájdalmasan rohanják meg emlékei:

Először, mi a szekrényben volt.
Másodsor, mi az ágy fölött, a polcon.

Benézett még az ágy alá is,
majd falhoz állt az összegöngyölt
útipoggyászt maga elé helyezve.

Volt elég idő számbavenni,
mi kimaradt.
Néhány pofon.
Kihült ebéd.
Mosókonyha.
Vaskarikára kötözött kéz.

Egy édes, édes ölelésre gondolt,
és össze-vissza kaszabolta
az útipoggyász.

(Szabadulás)

Az ajtó azonban nyitva áll már. Mögüle lassan kilép az elkínzott arcú, emlékeitől összeszabdalt költő, aki útipoggyászában a huszadik századi magyar költészet remekét viszi. Hogy bírja-e terhét, ki tudja? De ahogy lassú léptekkel az új ösvények felé indul, egyre izzóbb fénnel ragyognak föl eddig gyűjtött kincsei.

„Közhelyszerűen léteünk; és mégis mennyi furcsaság történik velünk” — írja nagy várakozással fogadott új kötetének vallomásában *Tandori Dezső*. (4.) S másutt is — immár versben — szól a költő és a költészet tágas lehetőségeiről:

Dehát épp ez a költő roppant szabadsága olykor; hogy megtoldhatja egyetlen szakasszal, akár kettővel is a verset...

(Ami folytatható, mindig folytatható)

Voltaképpen korunk egyik lázadója ő. Kerouac hősei az országúton száguldoznak, fittyet hányva minden konvencióra, megkötöttségre. Tandori egy városi bérháznak valamelyik emeletén a pókhálós falat nézegetve szökken ki a költészet végtelen mezőire, s lehetőleg azokra a tájakra, ahol nincsenek tilalomfák, mert ha véletlenül rálel ilyenre, tüstént körüljárja, s úgy tesz, mint a kutya a villanyoszlopnál...

De félre a tréfával, hisz a költészet szabadságának eszménye komoly dolog! Még akkor is, ha a költő olykor csak játszik, vagy be akarja bizonyítani, hogy nincs szüksége ihleti helyzetekre és pillanatokra, mert egy „ihletetlen” pillanatban is születhetik vers, legfeljebb „antivers”. Ki tudhatja azonban, mi munkálkodik az ilyen típusú költészet mélyén? Nem ideálok keresése-e? Nem a megnyugvás pillanatának sosem szünő kergetése-e? Ha e kérdésekre válaszolni próbálunk kötetének ürügyén, akkor a játék is komollyá válik, hisz a felület — s mily sok színből csillog e felület! — mélyén ott moccan a modern költészet egyik nagy kérdése: elég lehet-e a vers az önkifejezésre? Nem fogyatékosak-e a költő eszközei, hogy birtokába vehesse a mindenséget?

Aki a tenger fenekére ereszkedik, új világot lát. Tandori verseinek legmélyén is ősi emberi kapcsolatok, a szeretet és megértés eszménye, az elmúlástól való örök félelem sejlik föl, melyet olykor-olykor tán elfed a rárakódott réteg, a humor, az ironia, a fölény, de végképp elrejtteni nem tud:

Kis Barátom, épp most loptam neked egy... nos, egy könyvből egy szép „Ne menj még”-et, ezt mondja valaki a... vendégének; s minek magyarázom el a helyet.

De ha egy rossz a másik rossz helyett... : — s mert a „titokkal” végül még megsértlek — : erre te máris azt mondod, hogy: „Értek”; s én: „Jó lenne valami egyebet

tenni, nem mindig kettőspontokat.” Szóval eddig úgy nem mondtunk sokat, ahogy... nos, ott, az olyan helyeken

némulnak el az elváló barátok — de most ne sírj, az árt a koaláknak! —... Majd akkor „Ne menj még”: ezt mondd nekem.

(35)

A padló és a mennyezet között leng ki lírája. De a mennyezet fölött ott tündöklök benne az ég végtelen kékje, a világ határtalanságának élménye is.

SÍKI GÉZA

KIS MAGYAR UZUÁLIS

Ákik még emlékeznek — főleg egyháziak — a Liber Usualis-ra, a zsolnárok, ordináriumok, sequentiák, himnuszok stb. latin nyelvű, gregorián kézikönyvére, bizonyára olykor visszaidéznek azokat a csodálatos gregorián dallamokat (zsolnártónusokat), amelyekkel megszentelték napjaikat istentiszteleteken, zsolnármákon. Az éneklő lélek mindig ifjú, s olyképpen hajlékony, ahogyan a hippói püspök, Szent Agoston vallja: „Sírnam a himnuszok és énekek hangján, midőn hevesen felindulva kedvesen zengő Egyházadnak hangját hallgattam.” Mert „a hangos dicséret szükséges azért, hogy az emberi érzelmet Istenhez mozdítsa, s így mindaz, ami e célból hasznos, azt az istendicséretbe célszerű beengedni. Márpedig nyilvánvaló, hogy a különböző dallamok különböző lelkiállapotot idéznek elő... ezért üdvös volt az a rendelkezés, amely az istendicséretbe az éneket bevette, hogy lelkiünket gyöngeségében onátadásra indítsa.” Nem érzelmességről van szó, hanem annak megéléséről, amit a „devotio” szó hordoz: felajánlásról, az értelem és érzélem felemeléséről, intellektuális hódolatról, részvételünkről a liturgiában.

Most, hogy a latin nyelvű kézikönyv mellett már használhatjuk a magyar nyelvűt is, többen bekapcsolódhatunk az egyház hivatalos istendicséretébe. A hivatalos jelző nem a legszerencsésebb, s talán ez is az oka, hogy ez idáig nem vettük komolyan az egyház tradicionális énekkincsét, csak azért, mert ezt irták elő. Ma is van olyan felfogás, amely szerint népünk sohasem fogadja el a gregorián stílust, idegen marad számára a zsolnárok világa. (Akkor viszont miért épült bele dalainak lírai és drámai világába?) Igen, a mindenkori divatok va-

lóban erősebbnek látszanak. S ezen aligha segíthetünk. Arról azonban nem mondhatunk le, hogy a magasabb értékeket képviseljük. Jóllehet ez a nehezebb, hiszen állandó tanulással jár, mégis tudnunk kell: miért hasznos számunkra? Babits sokat hangoztatott, görögéből vett bölcsessége „a szép mindig nehéz” újra átgondolandó, mert ahogyan a divat lángja ellobban, tartósan és szelíden világít tovább a művészet mécsese. És az egyház évezredes kincseit az énekkultúrában is megilleti a művészi jelző. Persze felesleges bizonygatni: ezek előbb-utóbb kiszorítják a mulandót, még ha most sokan kételkednek is. A szent, egyetemes és művészi egyházi zenével is a legjobbat tehetjük keresztény emberiségünk felneveléséért. Bizony pedagógia ez, amely — anélkül, hogy népszerűségre törekedne — magában hordja annak a teológiának gazdagságát, amely a középkor himnuszköltőinek valósággal felborzolta fantáziáját, s kiváltotta — számunkra talán már érthetetlen módon — ugyanannak a hittételnek költői megfogalmazását újra meg újra. Gondoljunk csak Szent Tamás eukarisztiáról szóló himnuszaira, Abelard Szombatesti énekére, Lavardin Alfa és Omega dalára. Az igazság az, hogy már talán elfelejtettük: a teológia költészet is. Ahogyan Babits írja az Amor Sanctus című, középkori himnuszokat tartalmazó fordításkötetében: „...a himnuszok tartalma gyakran teljességgel teológikus. És pedig azt mondhatnám, szaktológia van ezekben, fogalmak kifejtése, finom distinkciók, egész vitás tanok védelme és részletezése. De a legszárazabb tan is költészté válik, a legelvonatbabb gondolkodás is drámává, ha nem az ész hideg erőfeszítése, hanem az egész lélek mély vallási vágyai... születtek... Egy-egy lap ezekből az énekekből egyszerre pedáns

értekezés, csillogó szó-torna és bensőséges líra. A költő néha szinte kiröppen az emberi világból, az Istenség belső titkait kutatja, s a Szentháromság személyeinek egymással való párbeszédét lesi meg, Atya és Fiú balladák hőseivé válnak. S e rejtelmes kiröppenések egy égi és idegen világba mégis melegek és emberiek maradnak... mert e fantáziák és álmok forrása az emberi lélek legmélyebb nosztalgiaja a tisztaságok és magasságok felé." Ki nem érzi az analógiát, ha gregoriánról esik szó? És maga a szentmise: a legtisztább isteni-emberi dráma.

Ha fellapozzuk a Kis Magyar Uzuálist (anyaga rövidesen a legutóbbi hittankönyv függelékeként is megjelenik) bizonyára jobban megértjük a szerkesztők instrukcióját: „Aki szívesen énekel, kétszeresen imádkozik. Imádkozza a szavakat is; a szavak fölemelik az ember értelmét az Istenhez. Imádkozza a dallamot is; a dallam istenszeretetre indítja a szívet. Amit mondunk, azt hisszük; az ének pedig mélyebb szeretettel tölti el a hitet.” És ha további lapozgatásaink során megtaláljuk a VI. századi Venantius Fortunatus szent keresztről szóló énekét (*Vexilla regis prodeunt, Királyi zászló jár elől*) s fölötte azt a dór dallamot, melyet mindenki ismer Aquinói Szent Tamás *Tantum ergo*-jának szövegével, azt a mélyebb összefüggést is megértjük, amely az egy és oszthatatlan áldozat mélysége fölött ível s köti össze az idők partjait.

Ami a népéneket illeti (*cantio*), ne legyünk tévedésben: nem helyettesíti a

liturgia nyelvét, a gregoriánt. Csak aláházza, érzelmileg színezi a tanítást, melyet *introitusok* (kezdő énekek) *communio*k (áldozási énekek) *kyriék*, *glóriák* stb. hordoznak, vagyis a szentmise változó és állandó részeit, díszes és egyszerű dallamaikon.

Nagy az egyháziak felelőssége: papoké és kántoroké. S az anyanyelv is kötelezi őket. Amit a szerkesztők az első oldalon — bár gyermekeknek — megfogalmaztak, mindannyiunknak lecke: „A-hogy szüleidtől megtanultad őseid magyar nyelvét, hogy azon beszélj, úgy kell megtanulnod őseid magyar énekét, hogy azzal dicsőítsd az Urat.” Ez pedig túlmutat minden divaton. A liturgiát nem divat szerint mérjük, melyet ilyen vagy olyan igény határoz meg. Ha már kezünkben van ez az izléses kiállítású füzet, igyekezzünk, hogy tartalma mielőbb a lelkiünkbe ivódjon: az egyházi év valamennyi, itt található kezdőéneke, alleluják és antifónák, zsoltártónusok és népénekek. Forrásaik: a Szentírás, középkori himnuszok (hasznos lenne újra elővenni a talán már sok helyen elfelejtett Himnuszok könyvét, az *Amor sanctus*-t, Sík Sándor, Babits Mihály fordításait) legértékesebb *cantionaléink*. Az egyszerű gregorián, vagy az abban gyökerező dallamok könnyen megtanulhatók. Külön értéke a Kis Magyar Uzuálistnak, hogy az összes ünnepekori, alkalmi éneknél teológiai magyarázatokat fűz az egyes szövegrészekhez, melyek az énekeket a hittudomány oldaláról tartalmilag megvilágítják.

TÓTH SÁNDOR

KÖLTŐ — FEHÉRBEN

Ebben az esztendőben lesz kilencven éve, hogy Kosztolányi Dezső megszületett Szabadkán. A televízió ebből az alkalomból megrendítően szép emlékműsort sugárzott. Megrendítővé Latinovits Zoltán szereplése tette ezt az estét. Ez volt utolsó felvétele. Fehér ruhában jelent meg a képernyőn — mint Kosztolányi maga is egyik versében —, s aztán megkezdődött a csodálatos varázslat. Már nem is tudtuk, hogy a színművész kántálja, jajgatja-e a *Könyörgés az itt-maradókhoz* verset, vagy a szétromcsolt gégéjű költő? Hogy utolsó gyónását a tragikus sorsú művész, vagy az életbe még mindig csalfa reménnyel kapasz-

kodó poéta mondja-e el? Mindkettőjük utolsó üzenete csendült fel a vers utolsó négy sorában:

A kancsal emlék szépítsen tovább,
mint a hold, mely felhőkön onan át,
s széthordva megbocsátó mosolyát,
ezüstté bűvöl minden pocsolját.

Milyen is volt az élő Kosztolányi? Homályos sejtelmet adhatott róla az a pár perces amatőrfilm, mely ismét élővé varázsolta. Mosolygott, integetett, hol itt, hol ott bukkant föl, s mindig elbűvölően kedves volt. A vele való személyes találkozásokra mindig, mindenkor szívesen emlékeztek fiatalabb pályatársai. Szobája telve volt könyvekkel, s mohón vadászott az újakra. Sok-sok

mindent ismert, de azt is kevésnek tartotta. Hiányzott belőle Babits görcsösége, ezért nyílt meg mindenkinek (s ezért volt kevésbé következetes nagyon fontos dolgokban). Ezért tudott atyai jó barátja lenni az olyan számkivetetteknek, mint József Attila.

Irodalmi kérdésekben azonban nem ismert tréfát. Máig emlegetik *A Toll*-ban megjelent Ady-ellenes cikkét, mely e mostani műsornak is középpontjába került, hiszen pályatársai kivétel nélkül ezt a tanulmányát emelték ki, mint érdeklődésének, izlésének legjellemzőbb mozzanatát. Ady ellen írt? Vagy az Ady-dívatot akarta megfricskázni, mint ahogy egy mondat erejéig az *Édes Anná*-ban is tette, ironikusan megszurkálva a matinék önfelédtt dáma-rajongóit? Alighanem mindkét szándék vezette vitriolos tollát. Adynak vissza akarta adni a kölcsönt, meg akart fizetni réges-régi fölényeskedő kritikájáért. A korlátlan Ady-kultusz nemcsak őt bosszantotta, hanem nagyon sok író-társát is, akik ugyan hozzá hasonlóan éreztek, de a nagy felzúdulás nyomán szép csendesen elléptek oldala mellől.

Illyés Gyula — aki ennek az emlékező műsornak lelke volt — nem. Amikor sajtó alá rendezte Kosztolányi munkáit, az Ady-revizió kapcsán rendkívül megértő — és ugyancsak vitát keltő — bevezetést írt a cikket tartalmazó kötethez. És érezni lehetett: ma is Kosztolányié a rokonszenve. A bátorságáé. Az elkötelezettségéé, ahogy az irodalom szent ügyét, érintetlenségének gondolatát szolgálta.

Hallgattuk a szellemidézést. Azt a mű-

fajt, mely annyira illik Kosztolányi egész életéhez, s amelyről egyik legszebb versét írta, a *Szellemidézés a New York-kávéházban*-t. Ugyanaz a már-már morbid hangulat ragadott el, mint őt, amikor megérezte magát a „lehetetlent”:

A kávé gőze illan át forogva
a téli reggel füstjén szerteszt,
s ott, hol zabáltunk hajdan éhgyomorra
dicsőséget, dohányt és feketét,
nők, villanyok között, tombolva nyersen,
a lehetetlent érzem én magát,
szeszélyt, kalandot, sok-sok régi versem
és ifjúságom vad aether-szagát.

Volt, aki őt idézte. Az elbűvölő embert, a mindig kiszámíthatatlan kedvű művészt, akit a közhiedelem sosem emelt a legnagyobbakkal egy sorba, de aki mindig, minden szavával és művével igazolta, ott a helye. Volt, aki inkább magáról beszélt. Nem volt Kosztolányiról mondanivalója. Kár.

Nagyon fájlaltuk azt is, hogy a *Hajnali részegséget*, melyet Latinovits Zoltán ugyancsak örökérvényűen mondott el, indok nélkül félbe hagyták. A második része, melyben az égi vendégség képe bomlik ki, sejtetve, hogy Kosztolányi utolsó éveiben merre is tájékozódott — elmaradt.

Emlékezetes szép este volt. A kis amatőrfilm pedig csodálatos ráadás. És mementó. Vigyázzunk, hogy az utókor ne tehessen szemrehányást, mert megfeledkezünk nagyjainkról, nem őriztük meg szavaikat, mozdulataikat, tanításukat. Meglehet, az utókornak nem lesz Latinovits Zoltánja, s akkor mint válik majd élővé a holt betű... ?

Tájékoztató

Kodolányi János emlékezete címmel foglalta össze a Baranyai Művelődés múlt évi 3. és 4. számának vitaanyagát. A vitát több szervezet — mindenekelőtt a Jelenkor szerkesztősége — rendezte karöltve, Tüskés Tibor Kodolányi Jánosról írt monográfiájának megjelenése után. Az eszmecserében annak idején a dunántúli irodalmi élet legjelesebb képviselői és legjobb ismerői szóltak föl, közöttük Bárdosi Németh János, Csányi László, Péczely László és Várkonyi Nándor. A legigényesebb, Kodolányi egész életművét mérlegre tévő előadást Csürös Miklós tartotta, aki helyes érzéssel figyelmeztetett a Kodolányi-értékelés túlzásainak veszélyeire. Kodolányi műveltségének és esztétikai szem-

léletmódjának két mértékadó pillérét az orosz klasszikusokhoz való vonzódásában és Bartók s Kodály zenei népiességének alapos ismeretében jelölte meg. Azt a heroikus magatartást ítélte egyik legnagyobb értékének, amely ezen a kettős ismeretanyagon keresztül igyekezett „egyre mélyebbre szállni a magyarságban”. Teljesen igaza van Csürös Miklósnak, amikor Tüskés Tibor monográfiájának úttörő jelentőségét méltatva ezzel a következtetéssel zárta előadását: „Ebben a megvilágításban Kodolányi magányosnak látszó életműve a magyar kultúra egyik nagy kollektív föladatához és műhelyéhez csatlakozik, olyan hiányérzet megszüntetésére, sóvárgás betöltésére tesz kísérletet, amely közös ügye irodalmi és nemzeti önismeretünknek”.